

Samlaren

Tidskrift för

svensk litteraturvetenskaplig forskning

Årgång 116 1995

Svenska Litteratursällskapet

Detta verk har digitaliserats. Bilderna av den tryckta texten har tolkats maskinellt (OCR-tolkats) för att skapa en sökbar text som ligger osynlig bakom bilden. Den maskinellt tolkade texten kan innehålla fel.

REDAKTIONSKOMMITTÉ:

Göteborg: Lars Lönnroth, Stina Hansson

Lund: Per Rydén, Margareta Wirmark

Stockholm: Anders Cullhed, Ulf Boëthius, Ingemar Algulin

Umeå: Anders Pettersson

Uppsala: Bengt Landgren, Torsten Pettersson, Johan Svedjedal

Redaktör: Docent Ulf Wittrock

Distribution: Svenska Litteratursällskapet,
Litteraturvetenskapliga institutionen, Slottet ing. A0, 752 37 UPPSALA

Utgiven med stöd av

Humanistisk-Samhällsvetenskapliga Forskningsrådet

Bidrag till *Samlaren* skall lämnas dels på diskett (företädesvis i ordbehandlingsprogrammen Word för Windows, Word för DOS eller Word Perfect), dels i form av utskrift på papper.

Bidrag insänds till: Svenska Litteratursällskapet, Litt.vet. inst., Slottet, ing. A0, 752 37 UPPSALA.

Bidrag lämnade senare än 30 juni 1996 kan ej publiceras i *Samlaren* 117 1996.

ISBN 91-87666-10-3

ISSN 0348-6133

Printed in Sweden by
Gotab, Stockholm 1996

Johan Henric Kellgren: *Skrifter I. Poesi och Prosa II. Dramatik*. Under redaktion av Carina och Lars Burman och med inledning av Torgny Segerstedt. Atlantis 1995.

Svenska Akademiens utgåva av Kellgrens *Skrifter* inleder en serie Svenska klassiker. »Att våra klassiska författares verk ständigt hålls tillgängliga är en viktig förutsättning för fortlevnaden av vårt litterära och språkliga arv och därmed för vår kulturella identitet.» Se där den motivering som ges för företaget att i tillförlitliga utgåvor och till överkomligt pris utge och lagerhålla denna serie. Verk av Hjalmar Bergman, Heidenstam, Fredrika Bremer och Sven Lidman skall närmast följa de båda Kellgrensvolyverna. Man har bara att välkomna initiativet. Vad nu Kellgren angår tar Torgny Segerstedt i sin inledning upp frågan om dennes aktualitet. »Har han något att säga dagens läsare?» Hans dröm var, menar Segerstedt, att ständigt vara aktuell, det skulle ständigt stå strid kring hans skrifter.

Torgny Segerstedts betraktelse över temat Kellgren och vår tid är präglad av lärdom, klarhet och lättfattlighet. Segerstedt har ju i en magnifik idéhistorisk studie följt upp *Svenska Akademien i sin samtid* (1986) och både här och i minnestekningen över *Nils von Rosenstein. Samhällets människa* (1981) blev Kellgrens mångsidiga verksamhet uppmärksam. På tolv sidor tecknar han nu Kellgrens utveckling; »ett kort referat av vissa av hans tankar får avgöra om de har någon aktualitet i dagens debatt», heter det. Segerstedt säger vidare att det är en förutsättning för att ett verk skall benämnas klassiskt att det speglar en rikt sammansatt personlighets tankar och känslor. Det kravet uppfyller Kellgren, hävdar Segerstedt och anknyter härvidlag såväl till den kellgrenska dialogen mellan K. och k. som till Nils von Rosensteins inledning till de av Kellgren själv redigerade men först posthumt utgivna skrifterna.

Svenska Akademiens klassikerutgåva inleds dessutom just av Nils von Rosensteins berörda förord liksom av K&k-brevet. Det är här som brevskrivaren Kellgren enda gången får komma till tals i *Skrifter*; någon vink ges inte om hur den mer frivolt anlagde skall söka sig till alla Kellgrens brevkomentarer om sitt eget libertinliv. På denna punkt, libertinismen alltså, lugnar för övrigt Segerstedt läsaren i Rosensteins efterföljd. Rosenstein både förklarar och försvarar Kellgrens livsstil, anmärker han.

Carina och Lars Burman svarar gemensamt för textversion, kommentarer och ordförklaringar. »Vid uppriktandet av sak- och ordförklaringarna har kommentardelarna till SS varit en utomordentlig hjälp», betygar makarna Burman. Med SS avses Kellgrens »Samlade Skrifter», Svenska Författare utgivna av Svenska Vitterhetssamfundet IX (1923–), ingen hanterlig utgåva för gemene man.

Carina Burman har vid sidan av sin doktorsavhandling om Värlaren Johan Henric Kellgren porträtterat Kellgren ur ett dubbelperspektiv i sin roman *Min salig bror Jean Hendrich* (1993). Det är nämligen inte bara prosten Jonas Kiellgren som kommer till tals utan också kryddkrämdottern Hedda Falck. Boken dokumenterar

ytterligare det burmanska hushållets kompetens och hemmastaddhet med klassikern Kellgren.

Ulf Wittrock

Roland Lysell, *Erik Johan Stagnelius. Det absoluta begäret och själens historia*. [Romantikens diktning II]. Brutus Östlings bokförlag Symposion, Stockholm/Stehag 1993.

En 515 sidor diger lunta, lärd, digressiv – och underhållande: *Romantikens diktning* är ett stort upplagt emansprojekt vars första bok – egentligen den andra i en tilltänkt tetralogi – är en textcenterad monografi över Erik Johan Stagnelius. Roland Lysell aviserar studier över Per Daniel Amadeus Atterbom och Carl Jonas Love Almqvist samt en fjärde volym, som skall ägnas åt »teoretiska frågor, romantikforskningens aktuella ståndpunkter och en sammanfattande diskussion av villkoren för analys av romantiska texter och epokens litteraturhistorieskrivning» (s. 11). Dylika överväganden skisseras här i bokens förord, vilket i komprimerad form anger utgångspunkterna för läsningen av den kanske mest egenartade av svenska skaldar. Det är inte minst mot bakgrund av nyare internationell romantikforskning, som Roland Lysells arbete framträder såsom en brett upplagd och spännande forskningsinsats. Här identifieras inledningsvis bl.a. Paul de Man och det tysk-fransk-amerikanska metod- och idéutbytet: uppenbarligen en inspirerande, turbulent och kreativ intellektuell miljö, som bokens författare – och andra tidigare medarbetare i ett HSFR-stött romantikprojekt, knutet till Stockholms universitet – låtit sig befruktas av. (Se t.ex. Horace Engdahls *Den romantiska texten*, 1986.)

Finns det då något nytt att säga om ett författarskap som så grundligen behandlats av tidigare forskning, att intet härstrå på Amanda-gestalten och dess föregivna modell, eller minsta kommatecken i »Endymion»-dikten, förblivit orört? Stagneliusforskningen upplever ju en första »guldålder» under 10-talet, då Fredrik Bööks vetenskapliga edition och – fortfarande grundläggande – kommentar offentliggörs (1911–19). Till Böök, och till Sven Cederblads och Albert Nilssons idéhistoriska studier, återkommer Lysell ofta, även om en betydligt senare forskargeneration, präglad av bl.a. new criticism och här representerad av namn som Sten Malmström, Louise Vinge och Staffan Bergsten, utgör närmare och mer befryndade vetenskapliga samtalspartners.

Liksom i sin doktorsavhandling åberopar Lysell Jean-Pierre Richards tematiska kritik som förebild för sin egen tolkningsstrategi: att betrakta Stagnelius' hela poetiska verk som en enda »genre», en text med variationer, vars tematiska förgreningar denna studie vill visa fram: diktandet som process och medvetet hantverk. Vilket/ vilka är diktens projekt, med vilka retoriska och stilistiska medel verkar den och – inte minst givande – hur blottar en textcenterad närläsning dess inre motsägelser, sprickor och själv-dekonstruktioner? Det intressanta är paradoxalt nog misslyckandet: »Projektets mål är att nå insikt i världens innersta struktur, att få Isisslöjan att falla och att skåda den

absoluta Sanningen. Dessutom vill det talande subjektet uppnå odödlighet. Allt detta misslyckas, men under sökandets och framför allt diktandets hermeneutiska process uppnås något annat, nämligen den lyriska diktningen. I konfrontation med Ängelns tystnad och Döden lyckas jaget att i ord formulera en själens historia och uttrycka förhoppningar om själens framtid.» (s.13)

Även Lysells studie över Stagnelius har processkaraktär. Det stipuleras föga inledningsvis. Så anges kortfattat att termen »romantik» i detta arbete är synonymt med »högroantik», att den vidare är att uppfatta text- och stilhistoriskt, inte ensidigt historiskt; idealet är en »stilhistorisk epokbestämning, där stilen betraktas som inbegripen i dialog med eller i konfrontation med tiden, dvs. i det här fallet den romantiska diktningen med den politiska och kulturella utvecklingen i Europa under decennierna efter franska revolutionen» (s. 14f.). I två huvuddelar struktureras Stagnelius' dikter tematiskt men också – i stora drag – kronologiskt (lyriken före resp. efter 1818). En avslutande del behandlar dramatiken, *Thorsten Fiskare* undantagen; tyvärr berörs inte heller epiken (*Wladimir den Store*, *Blenda*). Förf:s induktiva förfaringssätt låter summeringar och slutsatser träda i dagen alltefter läsningens gång. Det gör framställningen spännande och framåtdrivande, i trots av dess tunga vetenskapliga apparat och utförliga relaterande till tidigare forskning, något som jag återkommer till. Det gör det också vanskligt att våga sig på mera uttömmande referat. Låt mig därför ta det inledande kapitlet som utgångspunkt för några reflexioner kring Stagnelius' dikt- och livsprojekt, sådant det framträder i Lysells framställning, för att i anslutning därtill söka formulera några mera övergripande synpunkter.

Del I inleds med den heroiska titeln »Att sjunga triumf – tre olyckor». Här behandlas den – för sentida läsare något påfrestande – kategorin »Moraliska, Religiosa och Patriotiska Sånger». (Rubriceringen härrör från ett av Stagnelius renskrivet häfte; Lysell följer den indelning som Böök gjorde i SS.). Skaldens ungdomliga övningar i genren *det patriotiska odet* består en både roande och initierad belysning; förf. kan näppeligen dölja sin förtjusning över de stilblommor Stagnelius förfärdigar i sin fosterländska hänförelse över Karl XIV Johan – vilket vid ett tillfälle säges »Rosenläppig suga Sköldmöns skålar!» Stagnelius söker på hävdvunnet sätt knyta tids- och krigsdiktningen till ett mytologiskt stoff; här blandas drömmar om guldålderns återkomst och antika heroer med kristen frälsningshistoria och apokalyptik, som den »myt» mot vilken samtidskeendena skall betraktas för att avvinnas djupare innebörd. Mellan det besjundande jaget och den besjundne hjälten (den mimetiska modellen, s. 41) uppstår ett konkurrensförhållande. (Metoden hämtar inom parentes sagt ytterst sina mönster från Pindaros' segeroden, vilka utvecklar denna grundläggande parallellitet.) Substantiella är synpunkterna på det brott med den panegyriska genren som Stagnelius gör, då han bryter sig ur den klassicistiska formen och framställer sitt eget subjekt – och gör härmed ett elegisk slut. (Jfr. s. 28.) Jaget är inte längre ett genrebundet, representativt jag. Denna sub-

jektiva vändning är av en starkare, genreuppbyggande art än den fokusering på det egna jaget, som även kan finnas i ex. Horatius' oden. Stagnelius etablerar här *den dubbla visionen av jaget* (s. 47), där subjektet splittras i ett iakttagande och ett iakttaget jag. Lysell talar om »en säregen verkande energi omöjlig att förstå utifrån rent stilistiska kriterier, och kanske även utifrån retoriska» (s. 48). I Elegier I, »Ond och besvärlig är tiden», ett återkommande tvisteämne inom Stagneliusforskningen, synes skalden avstå från sin mimetiska tävlan med hjälten; så har, skriver Lysell, »hans 'mänskliga' svaghet också fått en poetisk konsekvens: han har skrivit sig ur hjältediktningens genre. Den subjektiva vändning vi tidigare spårade mot genren blir här en i minsta språkliga och stilistiska gestalt subjektiv vändning med genren. Det är klagodikt Stagnelius nu skapar.» (S. 51.) Det subjektiva begärets inbrott i dikten, den känslorymt, bestämd av suckens in- och utandning (»Suckarnes Mystère»), som är begär och försakelse, framstår som något absolut centralt, vilket har präglat Lysells syn på romantiken (inte minst tack vare Sten Malmströms utförliga analys i *Stilen i Stagnelius lyrik*, 1961).

Lysells analys erinrar – utan namns nämnande – om den som Peter Szondi företagit i sin kända läsning av Hölderlins hymnfragment »Wie wenn am Feiertage...» (»Der andere Pfeil». *Hölderlin-Studien*, 1967, utvidgad i *Einführung in die literarische Hermeneutik*, 1975) – låt vara att Hölderlins hymn har en helt annan existentiell dignitet! Szondi tecknar här på sätt och vis en motsatt utvecklingsgång, där Hölderlins hymnjag, efter det misslyckade försöket att närma sig de Gudomliga med sin egen brist och elegiska klagan, vänder sig till den pindariska hymnens »osjälviska» besjundande av »die Thaten der Welt». Likafullt: för båda skalderna, liksom för en Almqvist, en Kleist, blottas en konflikt, där subjektet sönderslites »icke (blott/främst) av en förtryckande och oförstående politisk och religiös överhet, utan av inre stridigheter, svårigheter att öppna sinnen hos en oförstående omgivning samt svårigheter att framställa sin övertygelse så att den blir rätt förstådd» (s. 437). Sprickan förnims redan i Stagnelius juvenila alster; i ovan citerade karaktäristisk, som föranletts av Perpetua-gestaltens undergång i dramat *Martyrerna*, sammanfattas den romantiske författarens grundläggande predikament. Hos Stagnelius kommer ofta denna klyfta mellan vilja, begär och reella möjligheter att kasta honom tillbaka till *den absoluta nollpunkten*. En position som betecknar vår värld som ett vilddjurshem, en öken, ett fångelse, ett fall ner i sinnevärlden... allt efter de aktuella idémässiga och religiösa paradigmen, som Stagnelius genomvandrade i sökandet efter det enda Ordet, som förmådde lyfta själens vingar.

Varför kan inte poeten göra »Färden kring Himlarna» med fortidens skaldar och heroer? »Blödande, magtlös, slagen i fjättrar jag ligger vid Jorden», heter det ju i ovannämnda elegi – är det kärlekens pil som sårat honom, likt Hölderlin? I Sten Malmströms läsning, som Lysell i väsentliga drag ansluter sig till, utpekas elegins slutparti som »svaret», där kärleken vore det eviga ideal som fanns kvar i tider utan hjältar och diktare. Här kommer *Amanda*. Därsom de svenska konungarna betecknade hjälteålderns återkomst, och Ling och

Oehlenschläger skaldernas guldålder i högre potens, är Amanda större än de grekiska myternas kvinnogestalter. Dock: »Gudar! för mig ej blomstrar dess mund, dess rosiga kinder,/ Icke af ömhet för mig strålar dess himmelska blick,/ Därför skall äfven mitt lif sig i enslig jämmer förtära/ Därför med gråtande ljud klingar min sorgsna teor.»

Det synnerligen uttjatade »Amanda-problemet», Stagneliusforskningens gordiska knut, löses här genom ett raskt och bestämt hugg: forskningen har sammanblandat två problem, det ena biografiskt (»Har Stagnelius varit förläskad i Constance Magnét, gift Hummerhjel, och har minnet av henne blivit avgörande för hans Amandabild»), det andra rörande Amandas natur och Amandaföreställningens roll i texterna. Supplerad av ungdomsdikten »Quinnan» (SS I, s. 237 f.) argumenterar Lysell med fog för att Stagnelius, då han vänder sig till kärleken (mera idé än manifestation i sinnevärlden) *inte* omfattar den platonska kärlekssynen i *Symposion*: »Begäret av den jordiska kvinnan leder icke som i platonsk tradition vidare till kärlek av högre form, kärlek till tankar, idéer, eller ens sångmör. Därför vore det i princip omöjligt att det stagnelianska begäret riktades mot en jordisk kvinna över huvud. Vad är då Amanda, mer än en funktion i texten? Snarast tillhör hon samma kategori som de kvinnliga änglagestalter vi senare möter i Stagnelius' diktning – hon är en emanation av det absoluta, det eviga Sköna och besitter som sådan en specifik metafysisk förmåga.» (S. 56.)

Så kan kärleken parallelliseras med driften till hjältedåd och skaldiska bragder; båda dessa framstår som erotiserade, hela världen blir libidinöst färgad. I detta inledningskapitel, som tog avstamp i den kuriösa hjältediktningen, kommer Lysell fram till en väsentlig bestämning av hela det stagnelianska poetiska projektets natur. Begäret är för hjälten och dikteren inte blott strävan efter ett objekt; dess mål är fastmer »ett tillstånd och en position: det absoluta, den allvetande positionen, positionen hos Gud i paradiset efter Kristi återkomst och världens frälsning»: »Stagnelius' poesi är således inte erotisk eftersom den handlar om (sviken) kärlek, utan den är en *erotisk akt i sig*; en libidinös kraft med metafysiska anspråk som tar sin gestalt i ett lyriskt språk. Samtidigt som allt i en viss mening är erotik, eller sublimerad erotik, är ingenting i djupet erotiskt, eftersom det erotiska är en manifestation av metafysiska krafter.» (S. 57.) Av det absoluta, som skalden, hjälten och älskaren åtrår, blir jaget alltid och av princip avvisat; det förgängliga skulle å andra sidan aldrig förmå uppfylla det libidinöst laddade metafysiska behovet. Diktjaget gör reträtt, bestämmer sin genre såsom »ensligt jämmer» och »gråtande ljud från min sorgsna teor». Så framstår hela den lyriska diktningen hos Stagnelius som en enda »genre», vars tematiska sammanhang lyfts fram i en rad närstudier av enskilda dikter.

Här uppstår ett problem av dispositionell natur, då den tematiska genomgången ges prioritet framför närläsningar av dikten som sådan. Lysell vill i J.-P. Richards anda visa på temans förgreningar i ett författarskap som – i princip – är att uppfatta som en enda stor text; så avvisas bl.a. nykritikens syn på den enskilda

dikten som ett organiskt, välorganiserat och sammanhållet helt. I Lysells uppläggning återkommer därför enskilda dikter flerstädes, som exempel och analysunderlag för skilda tematiska sammanhang. Metoden har givetvis både för- och nackdelar, och som hjälp ges ett (oumbärligt) diktregister i slutet av boken.

En annan konsekvens av den tematiska uppläggningen är ju den, att såväl biografiska som idéhistoriska och komparativa aspekter kommer att spela underordnade roller såsom strukturerande redskap. De tematiska sammanhangen – där diktandet betraktas som en process utifrån vissa grundläggande konstanter – kan belysas, ges relief, förklaras i sina framträdelseformer *med hjälp av paralleller från dessa* – i sammanhanget – »hjälpdiscipliner», och Stagnelius' idéhistoriska och religiösa orienteringsförsök i synnerhet blir inordnade i ett begripligt och koherent utvecklingsmönster. Här kan den rika vetenskapliga litteraturen kring Stagnelius' författarskap integreras i Lysells framställning på ett – så vitt jag kan bedöma – samsvetsgrant och respektgivande vis – vilket i detta avseende ger framställningen en gediget »gammeldags» karaktär. I dessa textcentrerade läsningar med retoriska utgångspunkter (vad gör texten, vad vill den uppnå, hur motsäger den sig själv) innefattas sålunda även den idéhistoriska diskussion, som främst Böök aktualiserar genom sin kommentar: ständig följeslagare, konfronterad med senare forskare.

Här bollas friskt med tysk idealism, med ptolemaiska och knibergska världsbilder (esoterisk referens för andra Stagnelius-expert), med Valentinos' gnosticism, med *Codex Nazareus*, Adamsboken, som präglad *Liljor i Saron* med sin teosofi... De idéhistoriska och teologiska resonemangen kan ibland vara något svåra att följa – hänvisningarna till forskningen kan vara väl summariska; förklaringar kommer inte alltid första gången utan ett bra stycke in i boken etc. Den tyska idealistiska filosofin står det tämligen väl till med i Lysells framställning, medan ämnet kristendom-gnosticism redan hos föregångare som Böök inte alltid ges tillfredsställande behandling. Inte bara gnostisk spekulering känner t.ex. föreställningarna om Kristi preexistens före Jesus-gestaltens historiska uppträdande; det inomtrinitariska förhållandet mellan Fadern-Sonen-Anden i klassisk teologi har ju en utgångspunkt i Johannes-evangeliets Logos-spekulationer om Ordet som var hos Gud, som var Gud, och som skapade världen, samma Logos som identifieras med Sonen. Att ängeln Gabriel skickades till Nasaret, inte till Betlehem vid bebådelsen, och att Stagnelius uppenbarligen gestaltar en rad av just *bebådelsescener*, lik renässanskonstnärernas, när den sköne ängeln kommer med blomster, hör till petitesserna, liksom att den flickan som icke är död men sover inte i första hand erinrar om Snövit utan naturligtvis om Jairi dotter! Sentida uttolkare är förvisso inte lika bibelsprängda som den öländske prästsonen.

Polemiken mot tidigare forskning är mestadels hovsam, rör gärna perspektiviska forskjutningar mer än radikala omtolkningar (detta gäller i synnerhet Sten Malmströms och Staffan Bergstens forskningsrön). Problemet är snarare det motsatta, att Lysell genom att så generöst visa tidigare forskning tillbörlig hänsyn

(och jag avser här det verkligt tunga instanserna; felfinaren kan säkerligen upptäcka någon uppsats som fattas) stundom tenderar att göra sin framställning till en räkka av forskningsreferat med bifogade, kompletterande synpunkter.

Samtidigt måste jag här betona min starka sympati för detta tillvägagångssätt. Det vittnat om en imponerande arbetsinsats och en kritiskt-syntetiserande förmåga att tillvarata och överblicka det omfattande materialet, vilket omstruktureras och slutligen integreras i den skrivandes egen framställningsprocess. Här finns föga av den fadermördarjargong som ibland misspytt teoretiskt medvetna vetenskapsidkars alster av senare modell. Det är inte heller de stora svenens och de elegant-esoteriska formuleringarnas essäistisk Roland Lysell här ägnar sig åt (ofta utmärkt genom bristen på referenser och snålhet i förhållande till inhemska kolleger, fränsett det egna kottariets, däremot generösare vad gäller importerad teoretisk litteratur). Här finns, det skall inte förnekas, vissa invidiga blinkningar, alltför generella hänvisningar till lärdomshistoriens giganter, då och då en onödigt tillkrånglad scientistisk jargong.

Mot »ehuru»-stilen står någon gång det slappa »nuläget» och den dunkla »imaginära immanensen» och dylikt. Jag noterar en ton av sakligt tempererad entusiasm, där förtjusningen över lustigheter gör förf. generös med att dela med sig av sina funderingar kring orimligheter i Stagnelius' bildspråk eller logiska kulterbyttor av annat slag. Å andra sidan lyser gripenheten inför fenomenet Stagnelius fram, trots, eller kanske just i kraft av den icke-polemiska, omständligt utförliga och samvetsgranna diktionen: Stagnelius skall göras rättvisa, hans centrala, existentiella och oavvisliga livsprojekt demonstreras i all dess konsistens, dess inre logik likväl som dess tankeskred, motsägelser och oöverbyggbara klyftor blottas. Det innovativa ligger inte i den vetenskapliga språkstilen utan i den perspektivering av Stagnelius' diktning som här företas. Vad var det som drev honom? Nyckelord i studien är förvisso *begäret*, den existentiella *nollpunkten* och *den dubbla blicken*.

Stagnelius framträder som något av en freudian före Freud, den sene Freud som förespråkade dödsdriften Thanatos emot Eros (*Jenseits des Lustprinzips*); exempel härpå blir självfallet »Till Förtruttnelsen», där Stagnelius blottar sig som sexualromantiker (till skillnad från Baudelaire i »Une Charogne»). Att begäret måste förbli ouppfyllt för att inte förintas som begär, är en tanke som föregriper Lacan, kan det också påstås. Stagnelius visar tydliga exempel på traumatisk bortträngning och akut gestaltad separationsängest; han är »modern» som de Sade, Foucauld och G. Bataille; till hans erotiska fixeringsbilder hör älskare som kvävs i en kedja...

Dessa exempel är inte framdragna för att raljera; tvärtom menar jag att Lysell har åstadkommit en stark läsning av Stagnelius i egenskap av sin egen själsanalytiker med starka psykiska förträngningar. Inte utan dramatisk nerv framställs Stagnelius som en i bestämda avseenden modern diktare och människa, vars trauman vi igenkänner hos oss själva och andra.

Framställningen präglas, som tidigare antytts, av en hälsosam skepsis mot biografisk litteraturforskning. Dock avtecknar sig en inre utvecklingslinje i Lysells sätt att strukturera textmaterialet. I de tidiga dikterna framstår, som vi minns, kampen att vinna en älskade som en parallell till försöken att vinna krigisk ära och tävlan med de stora skalderna. I de dikter efter 1818 som fokuseras längre fram i boken förblir det poetiska projektet i fokus, utvecklas, nyanseras. Religiös tematik (närvarande alltifrån begynnelsen) vävs samman med de metafysiska betraktelserna över kärleken och den älskade, vilka leder fram till *Liljor i Saron* och dess särpräglade dialogicitet. Kärleken intar förvisso en nyckelposition.

Lysell avvisar tidigare spekulationer om en »själskris». Författarskapet behandlas mindre som en inre *biografi* än som ett djupare *existentiellt projekt*. Lysell distanserar sig här i än högre grad från tidigare biografisk forskning än Staffan Bergsten, vars *Erotikern Stagnelius* (1966) betecknas som en vändpunkt i synen på Stagnelius och kärleken, men som likafullt visar en viss ambivalens i synen på biografica. Lysells utgångspunkt är, som redan berörts, psykoanalytiskt inspirerad; ambitionen är inte att frilägga dikternas psykologiska ytskikt utan att »markera djupare psykiska skikt som först blir skönjbara, ibland i en parafra på texten, ibland i en på formen fokuserad närläsning»: »Det jag kallar en själens historia är icke möjligt att avläsa biografiskt genom enskilda paralleller mellan liv och dikt, utan utspelas i de skikt som – om det hade gällt en levande individ – skulle ha blivit synliga i en modern psykoanalys.» (S. 111.) Utomordentligt betydelsefullt blir detta djuppsykologiska synsätt i förhållande till den stagnelianska *kronologin*, där som bekant den komplicerade diskussionen om texternas tillkomsttid också berört skaldens »inre utveckling», postulerade själskriser, religiösa och idémässiga positioner osv. Liksom Bergsten (senast i förordet till Stagneliusurvalet från 1993) synes Lysell delvis ta avstånd från utvecklingstanken, och det heter här att »Precis som analysanden kan växla mellan olika stadier i sitt medvetande, t.ex. genom att regrediera, kan subjektets strukturella 'mognad' skifta fram och tillbaka dikter emellan. Det är alltså ett sekundärt, men därmed icke ointressant, problem att datera en process.» (Ibidem.) Och som en sådan behandlas ju också Stagnelius' hela diktning; Lysell utgår i sina partikulära analyser från tidigare forsknings dateringsförslag.

Likafullt förs här ett parallellt resonemang om diktformernas utveckling hos Stagnelius: sökandet efter det absoluta Ordet och det gudomliga vetandet, misslyckandet som kommer att alstra en själens historia som särskild subgenre (de sena, återblickande dikterna; obligatorisk referens: Jean Starobinskis Rousseau-monografi). I insikten att det är först i *fiktionen*, i omskrivningen i saga eller myt, som medvetandet blir åtkomligt och att skalden måste skapa allegoriska gestalter för att lägga fram en »saga» för att förmedla en komplicerad problematik, ligger väl också en av grunderna till att Stagnelius prövar den dramatiska genren. *Teaterkritikern* Lysell ger i bokens avslutande del också en bild av Stagnelius som en medveten »scenens diktare» med

andra uttrycksmöjligheter än det monologiska ordets. Här hade man gärna läst vidare! Den intresserade kan gå till jubileumsboken »... som solarna väckte till dans» (1993, Sällskapet Erik Johan Stagnelius Vänner, Skrifter 1), där Lysell i en fylligare analys av dramat *Martyrerna*, än den som finns i monografin, presenterar Stagnelius' beroende av och avvikelser från klassicistiska ideal.

Eva-Britta Ståhl

Bertil Romberg: *Carl Jonas Love Almqvist. Liv och verk*. Sthlm 1993.

C.J.L. *Almqvist. Monografi*. Texten redigerad och kommenterad av Bertil Romberg. Svenska Vitterhets-samfundet, Sthlm 1995.

C.J.L. *Almqvist. Amalia Hillner*. Texten redigerad och kommenterad av Lars Burman. Svenska Vitterhets-samfundet, Sthlm 1995.

Som huvudredaktör vid utgivningen av C.J.L. *Almqvist. Samlade Verk* står Bertil Romberg som därjämte med boken *Carl Jonas Love Almqvist*, utgiven i samarbete mellan Ordfronts förlag och Sveriges Humanistiska Förbund, har velat ge en helhetsbild av Almqvist och hans verk. Romberg noterar i förordet att »en första version av detta arbete utgavs på engelska 1977 i Twaine's World Authors Series»; den boken anmälde jag i *Samlaren* 1978. En anmärkning jag den gången gjorde var att ett mer selektivt urval av berörda verk liksom av innehållsreferat kunde ha haft förutsättningar att fångla läsarens intresse mer inför Almqvists skrifter. Men denne är för den delen mycket litet översatt till engelska liksom överhuvud föga till andra språk. Den nu föreliggande boken avser att erbjuda inhemska läsare en modern sammanfattning av Love Almqvists liv och verk. Man frapperas strax vid läsningen av alla hänvisningar i den löpande texten till Almqvist-forskare alltifrån Ahnfelt och Lysander; från 125 års Almqviststudier förtecknas och kommenteras likaså i en avslutande bibliografi en mängd viktigare verk. Den oftast återopade forskaren i Rombergs framställning befinns vara Henry Olsson; med all rätt framhävs särskilt dennes »mästerliga studie» Törnrosens diktare. Den rike och den fattige (1966). Romberg knyter i sin slutkaraktäristik an till Olssons benämning av Almqvist som »många maskers man». Han förklarar där också att Almqvist brevid Strindberg torde vara det mångsidigaste geniet i vår vitterhet och givetvis återger han Ellen Keys ord om Almqvist som Sveriges modernaste diktare. En postmodernistisk Almqvist har rentav manats fram på 1980-talet, påpekar han.

Bertil Romberg har lagt sig vinn om en lättlöpande framställning och han lättar upp den ytterligare med allehanda citat, gärna ur Almqvists brev. Han noterar själv i förordet att dennes stora, viktiga journalistiska insats under 1840-talet getts en framskjuten plats i översikten över Almqvists liv och verk. Ett kapitel, *Romaner i tid och otid*, fogar sig till presentationen av Det går an och den debatt som följde i dess spår, liksom till det tionde kapitlets redogörelse för de båda romanerna Amalia Hillner och Gabrièle Mimanso. Beträf-

fande den senare gör Romberg en rad komparativa iakttagelser och lancerar Dickens som en förlaga, en eventuell förebild, som det heter. Annars genomgående frikostig med värdeomdömen är Romberg återhållsam inför en roman som Amalia Hillner, om han också liksom tidigare Almqvistforskare finner på sin plats att prisas Almqvists suveräna förmåga att efterbilda kvinnlig brevstil.

När nu *Amalia Hillner* föreligger som en av de först utgivna delarna av Almqvists *Samlade Verk* (del 23) får Lars Burman som har redigerat och kommenterat utgåvan och försett den med en koncis inledning, naturligt nog anledning att i ett litet avsnitt om Forskningen återropa Rombergs breda genomgång av Almqvists romankonst i en tidigare större studie. Annars betecknar Burman det som han menar ringa intresset för Amalia Hillner och de övriga romanerna från 1840-talet som anmärkningsvärt.

Bertil Romberg står också för redigering och kommentar av C.J.L. *Almqvist. Monografi* (del 26), av Romberg i hans bok om Almqvist karakteriserad som försvarstal för denne och som summering av hans ställningstaganden i tidens frågor. Den utgavs 1844–45 och har ej tidigare omtryckts; den kom sålunda aldrig att utges i Bonniers upplaga av *Samlade Skrifter* (1920–1938). Men i Almqvistforskningen är den faktiskt ofta uppmärksam, alltifrån Ahnfelt och Lysander till Romberg själv och Johan Svedjedal.

Ulf Wittrock

Graham Robb, *Balzac. A Biography*. Picador. London 1994.

Balzac uppfann 1800-talet, skrev en gång Oscar Wilde. Den aforistiska beskrivningen är giltig i så måtto, att få författare i lika hög grad som Balzac har format våra föreställningar om det förra seklets sociala och ekonomiska motsättningar. En sådan livsgärning motiverar onekligen eftervärldens intresse, och sedan länge är den store realisten en av litteraturhistoriens mest omskrivna författare. Forskningen är enormt omfattande och mängder av nya böcker och uppsatser tillkommer varje år. Det förekommer faktiskt att tidigare okänt material kommer fram, trots att snart ett och ett halvt århundrade förflutit sedan författarens död.

Bara under de senaste femton åren har forskningens förutsättningar i hög grad förändrats. Den stora Pléiade-upplagan av *La comédie humaine* har fullbordats, och därigenom föreligger bättre och mer tillförlitliga text-editioner än tidigare. Nya brev upptäckts och publiceras fortfarande; av stor betydelse är att den omfattande korrespondensen till Madame Hanska utgivits i fullständig version. Under utgivning är också *Oeuvres diverses* innehållande journalistik, anteckningar och utkast.

All denna vetenskapliga aktivitet är naturligtvis omöjlig att följa och överblicka för dem som utan specialistkunskaper gärna läser och läser om sin Balzac. Onekligen föreligger ett behov av sammanfattande presentationer som tar hänsyn till moderna forskningsresultat. Förlagen å sin sida ger gärna ut författarbio-